

СЛОБОДИНСЬКА Тамара Степанівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови й загального мовознавства Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ДО МЕТАТЕОРІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ТАКСИСУ

У статті подається детальна характеристика методології, понятійного апарату й модельної платформи функціональної граматики, з'ясовується спільне й відмінне між структурною (традиційною) й функціональною граматикою: розглядаються їхні предметні галузі, методи теоретичного опису, базисні поняття тощо. Неабияка увага приділяється термінові “категорія” (зокрема, розрізняються поняття “категорія функціональної граматики” і “функціонально-семантична категорія”). Закцентовано на евристичному потенціалі системного аналізу. Розглядаються також метатеоретичні поняття “ситуація” й “подія”, які є вихідними для аналізу мовної категорії таксису.

The article presents the detail characteristics of methodology, notional apparatus and model platform of the functional grammar, besides the common and different features between the structural (traditional) and functional grammar and their object fields, methods of the theoretical description, basic notions is considered. The article is devoted to the important role of the term of “category” (specifically, the notions of “category of the functional grammar” and “functional-semantic category” is distinguished). Evristical potential of the system analysis is stressed. The article also describes the metatheoretical notions of “situations” and “event” which are basic to the analysis of the linguistic category of taxis.

Літературознавці, як правило, звертають увагу на особливості тієї чи іншої часової структури контексту, лінгвісти ж вбачають своє завдання в тому, щоб виявити й систематизувати **мовні** засоби, за допомогою яких створюються смислові структури даного типу. Обидві задачі, аналіз смислоутворювальних структур і функцій тексту й опис відповідних цим структурам і функціям засобів виразності природної мови, вирішує функціональна лінгвістика, яка, за словами Ю.С. Степанова, перекидає місток між літературознавством й мовознавством, забезпечуючи системну єдність філологічного знання. Лінгвістичний аналіз часових контекстів, спрямований “від семантики до її формального вираження” чи “від функцій до засобів” (О.В. Бондарко), належить до сфери компетенції **функціональної граматики**. Функціональна граMATика, як усяка дисципліна, потребує вдосконалення її теоретичного апарату, уточнення вихідних понять і їхньої адаптації до кола

нових проблем, які повсякчас розширюються, тому мета нашої статті полягає у детальній характеристиці методології, понятійного апарату й модельної платформи функціональної граматики, а також у з'ясуванні семантики вихідних термінів мовної категорії таксису.

Функціональна граMATика має у своєму розпорядженні метамову, за допомогою якої здійснюється “зовнішній” опис її понять і моделей. До таких вихідних термінів цієї метамови належать метатеоретичні за своїм призначенням терміни “ситуація” й “подія”, які, принаймні в рамках дослідження функціонально-граматичної категорії (ФГК) таксису, яка стала предметом уваги багатьох зарубіжних і окремих вітчизняних мовознавців (О.В. Бондарка, Г.О. Золотової, С.М. Полянського, В.С. Храковського, Н.О. Козинцевої, О.І. Бондаря та ін.), варто визначити так, щоб значення першого терміна відображало “синхронію” деякого фрагмента дійсного чи уявлюваного світу, а значення дру-

гого – його “діахронію”. У цьому випадку значення першого терміна не буде похідним від значення другого (як це буває, наприклад, в “інтервальної” часовій логіці), і відмінність між метатеоретичними поняттями “ситуація” й “подія” буде відображати, по-перше, семантичну гетерогенність розповідного речення (Н.Д. Арутюнова), і, по-друге, семантичну поліфункціональність тексту. Звідси, звісно, не випливає, що лінгвістичний аналіз речення, тексту або ж граматичної категорії якось суперечить їхньому логічному аналізу – навпаки, запропонований підхід дозволяє використовувати для експлікації й систематизації ФГК таксису не одну, а декілька логічних теорій часу, збільшуючи при цьому ступінь точності й адекватності теоретичного опису.

“Особливість функціональної граматики, – зазначає О.В. Бондарко, – полягає в комплексному й інтеграційному підході, при якому за основу беруться *семантичні категорії граматики й семантичні функції*, які об’єднують різнорівневі мовні засоби. Лінгвістичний аналіз при такому підході спрямований на вивчення взаємодії елементів різних рівнів на функціональній основі. Аналізовані єдності інтегрують елементи різних рівнів (у межах морфології, синтаксису, в сфері “ладової лексики”). Вивчення цих засобів включає аналіз об’єктів, які мають різні системні основи, тобто аналіз *полісистемний*. Тому функціональна граMATика – це граMATика різнорівнева й за своєю домінантою *системно-інтегруюча* (підкреслення наші – Т.С.)” [1, 7]. Така характеристика містить лише загальні принципи функціонального підходу до дослідження граматичної будови мови. Для того щоб на основі цих принципів можна було сформулювати конкретну науково-дослідницьку програму, необхідно звернутися до більш детальних характеристик методології, понятійного апарату й модельної платформи функціональної граматики.

У сучасній мовознавчій літературі (передовсім у працях О.В. Бондарка) термін “функціональна граMATика” (ФГ) має три значення, які розрізняються за ступенем загальності.

У першому, найбільш загальному значенні ФГ трактується як частина функціональної лінгвістики, яка натомість розглядається не як “одне із розгалужень структурної лінгвістики” [7, 566], а як її системне *узагальнення*, чи, інакше кажучи, як етап у розвитку теоретичного мовознавства, який характеризується застосуванням більш досконалої, порівняно із структуралізмом, *системної* методології. Функціональний аналіз, підкреслює О.В. Бондарко, не замінює й не “витісняє” методів структурно-диференційного аналізу, а доповнює їх, відкриваючи нові перспективи пізнання мови як *функціональної системи* [2, 21]. Тому необхідність розробки ФГ “диктується логікою розвитку лінгвістичної теорії” [3, 4]. Отже, методологія ФГ включає в

себе як свої компоненти методи традиційної, структурної, або “рівневої”, як її називає О.В. Бондарко, граматики, й при загальній спрямованості “від семантичної функції до засобів виразності мови” кожне конкретне ФГ-дослідження здійснюється як синтез двох напрямків – “від семантики” й “від форми”. “Необхідність синтезу обох напрямків опису у функціональній граматиці, – зазначає О.В. Бондарко, – спирається й на той факт, що певна функція може бути зреалізована різними мовними засобами і, з іншого боку, один і той же мовний засіб може володіти й звичайно володіє різними функціями (пор. принцип асиметричного дуалізму мовного знака, який висунув С.О. Карцевський). Лише “двосторонній підхід” може охопити всю повноту цих асиметричних відношень” [1, 15]. Те, що тут названо “двоістороннім підходом”, з погляду сучасної методології й філософії науки є одним з основних принципів загальнонаукової *системної* методології, адаптованої до потреб теоретичного мовознавства. Звідси випливає узагальнювальний висновок: методологічною основою ФГ як частини функціональної лінгвістики є *системний аналіз*, у межах якого часткові методи функціонально-інтегруючого і структурно-диференційного підходів взаємно доповнюють один одного.

Уточнення методологічної основи ФГ дозволяє зробити низку висновків відносно побудови програми конкретного ФГ-дослідження. По-перше, будь-яке теоретичне дослідження у межах проблемної царини ФГ передбачає аналіз “внутрішньої” структури вихідної семантичної функції. Мета такого аналізу – подати таку функцію у вигляді *семантичної категорії* – системно організованої множини її семантико-функціональних варіантів (або “категорійних ситуацій”, за термінологією О.В. Бондарка). По-друге, закономірно виникає питання про “межі” такої семантичної категорії (СК), чи про зони її контакту з іншими, “парадигматично близькими”, як зазначає О.В. Бондарко, СК в рамках деякої “родової” макрокатегорії. Оскільки така “межа” буде, зазначимо заздалегідь, нечіткою, природним є звернення до методу “польового структурування” сфери семантичних функцій мови, який розробив У.Л. Чейф у контексті ідеаційної (ideational) теорії значення і В.Г. Адмоні в галузі теоретичної граматики. По-третє, теоретична експлікація семантичної функції, поданої у вигляді СК, необхідним чином пов’язана вказівкою її місця в більш широкій системі мовних і мовленнєвих функцій. “Кожна конкретна функція тієї чи іншої одиниці, – підкреслює О.В. Бондарко, – включена в більш широку систему функцій мови й мовлення й у своєму вияві залежить від цієї системи. Добре відомі явища вибіркості, обмежень і додаткових специфічних особливостей у реалізації функцій мовних одиниць у різних формах існування мови, типах мови й типах висловлення

[1, 8]. Відповідно, програма ФГ-дослідження вже на початковому етапі, пов'язаному з експлікацією вихідної семантичної функції, включає в себе питання, які належать до предметних галузей лінгвістики тексту, теорії функціональних стилів мови, теорії мовленнєвих актів, комунікативної граматики й низки інших розділів теоретичного мовознавства. “Отже, – відзначає О.В. Бондарко, – функціональна граMATика не є відокремленою й ізольованою науковою дисципліною. Вона є одним з таких, що перетинаються, компонентів сучасної системи лінгвістичних дисциплін і сфер дослідження, що характеризуються загальною функціональною направленістю” [1, 10].

Аналіз контекстів, в яких ФГ трактується як частина функціональної лінгвістики, дозволяє сформулювати уявлення про методологічні засади ФГ, про її системні зв'язки з іншими лінгвістичними дисциплінами й про низку принципів побудови програми конкретного ФГ-дослідження. Наприклад, якщо, як вихідна, береться СК “таксис”, то програма теоретичного дослідження містить, окрім інших, питання про класифікацію таксисних відношень, про “прототопічні” й “периферійні” характеристики даної СК, про зони її контакту з категоріями темпоральності, аспектуальності, локалізованості/нелокалізованості в межах макрокатегорії часу, про залежність реалізації таксисної функції від функціонального типу тексту й від комунікативного “регістру мовлення” [Про це див.: 4; 8; 9]. Тут варто особливо відзначити евристичний потенціал *системного аналізу*, застосування якого в проблемній царині ФГ дозволяє спрямувати теоретичне дослідження як “вглиб” мовного об'єкта, так і на його зовнішні зв'язки з різними підсистемами природної мови чи на особливості його функціонування в різних комунікативних ситуаціях.

У другому, більш специфікованому, значенні термін “функціональна граMATика” використовується для позначення теорії *полісистемних* граматичних єдностей. У відповідних цьому значенню контекстах проводиться відмінність між ФГ і традиційною (структурною) граMATикою, предметна галузь якої обмежується моносистемними об'єктами граматичного ладу мови. О.В. Бондарко пояснює цю відмінність у такий спосіб: “За ознакою віднесеності компонентів даної єдності до одного й того ж типу мовних засобів (морфологічних, синтаксичних, лексико-граматичних) чи до різних типів можуть бути виділені єдності *гомогенні (моносистемні) й гетерогенні (полісистемні)*. Гомогенними єдностями є морфологічні категорії (рід, число, відмінок іменників тощо), синтаксичні категорії (такі як опозиція стверджувальних/заперечних конструкцій), типи синтаксичних конструкцій, які виділяються в сферах простого і складного речень, формальні класи лексем, які мають

однорідні граматичні значення... Гетерогенні (полісистемні) єдності – це ФСП, конститутовані різнорівневими мовними засобами” [2, 13-14].

У загальній теорії системних досліджень (для якої використовується скорочена назва “системний аналіз”) вказується на відмінність між моносистемним і полісистемним аналізом [6, 26-33]: перший призначений для теоретичного опису гомогенних, а другий – гетерогенних об'єктів.

Моносистемний аналіз за своїм логіко-методологічним змістом і спрямованістю є структурно-диференціюючим, а полісистемний – функціонально-інтегруючим, обидва види системного аналізу взаємно доповнюють один одного в кожному конкретному науковому дослідженні, однак вони не еквівалентні з погляду загальних завдань і цілей науки. Визначення структури об'єкта є необхідним етапом, але не кінцевою метою наукового пізнання. У реальному світі немає абсолютно ізольованих об'єктів, і, відповідно, немає замкнених у точному розумінні цього терміна онтологічно об'єктивних систем. Тому шлях до більш глибокого пізнання реальності пролягає через дослідження взаємодій системи-об'єкта з іншими системами і з навколишнім середовищем, яке, як це вперше довів В.І. Вернадський, теж має системні характеристики. Наука ставить за мету виробництво *цілісної* і водночас *деталізованої* системи знань, і діалектика пізнання виявляється в тому, що полісистемний аналіз широкої сфери взаємодій інтегрує результати попередніх структурних досліджень і разом з тим відкриває можливість вивчення більш глибоких і “тонких” структур об'єктів, які беруть участь у цих взаємодіях.

“Розмежування і співвіднесення моносистемного й полісистемного аналізу, – підкреслює О.В. Бондарко, – уявляється істотним і для лінгвістики: воно сприяє осмисленню різних напрямків і типів лінгвістичного аналізу, зокрема, у сфері граMATики” [1, 7]. Це розмежування дозволяє уточнити *методологічну* відмінність між ФГ і структурною граMATикою: перша не може обійтись без полісистемного аналізу, друга обмежується аналізом моносистемним. “Для традиційної граMATики, – продовжує О.В. Бондарко, – є характерним членування предмета граматичного опису на окремі підсистеми, що призводить до відповідного членування самого опису. Вичленовуються рівні морфології й синтаксису. У межах кожного з них виділяються більш часткові підсистеми... У межах кожного з рівнів проводиться аналіз однорідних об'єктів, які базуються на єдиній системній основі, тобто аналіз моносистемний” [1, 7]. Внаслідок такого аналізу формується базисне поняття традиційної (структурної, “рівневої”) граMATики – “граматична категорія” (ГК). В історії мовознавства відомі чисельні випадки занадто широкого тлу-

мачення цього терміна, такі, наприклад, як визначення Л.В. Щерби: “Під граматичною категорією я розумію ті групи одноманітності в мові, під які підводяться одиничні явища” [10, 12]. Якщо ж підходити до словосполучення “граматична категорія” як до спеціального терміна, – зазначає О.В. Бондарко, – то до визначення розглядуваного поняття повинні висуватися більш строгі вимоги, які передбачають, що за даним поняттям мусить стояти певний клас *однорідних граматичних об’єктів* (підкреслення наше – Т.С.) ... ГК – це система рядів граматичних форм (система граем), які об’єднуються узагальненим категоріальним значенням, яке являє собою родове поняття стосовно до значень компонентів даної категорії як поняттям видовим; ці значення можуть бути зв’язані одні з одними відношеннями як опозиції, так і неопозитивної відмінності” [2, 10; 2, 16]. Отже, традиційна граматики як теоретична дисципліна може бути охарактеризована наступною “тріадою”: 1) предметна галузь – гомогенні (однорівневі) граматичні єдності; 2) метод теоретичного опису – моносистемний, структурно-диференціюючий аналіз; 3) базисне поняття (теоретична репрезентація предметної галузі) – граматична категорія.

ФГ можна розглядати як системне узагальнення структурної граматики, оскільки базисне поняття останньої використовується як частковий (хоча й надзвичайно важливий) компонент складних теоретичних конструкцій функціональної граматики (наприклад, ГК “дієслівний час” репрезентується як центр ФСП темпоральності [2, 10]. Ще один аргумент на користь поданої вище тези: полісистемний аналіз в контексті ФГ розглядається як продовження й поглиблення аналізу моносистемного. “Моносистемний аналіз, – підкреслює О.В. Бондарко, – використовується “у чистому вигляді” лише до тих пір, поки ми не виходимо за межі опису граматичних одиниць, класів і категорій з погляду їх *структури* (підкреслення наше – Т.С.). Як тільки дослідник переходить до опису функціонування граматичних форм і конструкцій в мовленні, моносистемний аналіз вступає у взаємодію з описом полісистемним, оскільки предметом аналізу стає взаємодія граматичних одиниць з лексикою, контекстом, з різноманітними компонентами оточення даної одиниці, тобто з елементами, які належать до різних систем і підсистем” [2, 20]. До “компонентів оточення”, які беруть участь у формуванні змісту висловлювання, належать соціальні і психологічні фактори, які характеризують конкретну мовленнєву ситуацію, наприклад, соціальні статуси, установки, ролі взаємини між учасниками мовленнєвого акту, відображення цих взаємин в їхній свідомості тощо [2, 25]. Відповідно полісистемний аналіз “відкриває кордони” ФГ для міждисциплінарної кооперації не тільки з іншими лінгвістичними, а й з

нелінгвістичними науковими дисциплінами. Тому використання в межах ФГ-дослідження адаптованого до вимог мовознавства концептуального апарату (понять і моделей) теорії комунікації, когнітології, логічної семантики, модальної логіки й низки інших наук зумовлюється специфікою методології функціональної граматики.

Граматику можна образно назвати інструментом перетворення обмежених формальних ресурсів мови в необмежене змістове багатство мовлення. У такому контексті функціональна граматику можна вважати з’єднувальною ланкою між лінгвістикою мови й лінгвістикою мовлення (як “потрійну” заслугу лінгвістів Празької школи варто оцінити їхній внесок, по-перше, в перетворення структуралістської методології в методологію *системну* (структурно-функціональну), по-друге, в подолання “заборони” Ф. де Соссюра і в поширенні системного аналізу на дослідження мовлення і мовленнєвих творів (текстів), і, по-третє, у відновлення системної єдності лінгвістики як науки про мову у всіх аспектах її побудови й функціонування). **ФГ** можна уявити собі як *міст між “берегом” структурної граматики і “берегом” граматики комунікативної*. У центрі уваги структурної граматики – побудова мови як інструмента людської діяльності; на цьому “березі” ФГ вивчає функціональні можливості (чи функції-потенції, за термінологією О.В. Бондарка) “будівельних” одиниць мови і, передовсім, його граматичних категорій. “У центрі комунікативної концепції мови, – зазначає Г.О. Золотова, – людина як суб’єкт мовленнєвої діяльності, соціального спілкування, як особа, яка сприймає й осмислює світ. Один з основних інструментів комунікативної граматики – виявлення позиції мовця у відборі мовленнєвих ресурсів й організації тексту. Цією позицією визначаються відмінності комунікативних типів мовлення, типів речень, функціональні характеристики мовних засобів різних рівнів” [5, 20]. Функціональні характеристики, про які у цьому випадку йдеться, з погляду ФГ являють собою “функції-реалізації” (за термінологією О.В. Бондарка), чи, інакше кажучи, реалізації функціональних потенціалів граматичних одиниць у конкретних мовленнєвих творах. “Функція-реалізація (Фр), – зазначає О.В. Бондарко, – не дорівнює відповідній функції-потенції (Фп) вже тому, що Фп концентрує у собі можливості одиниці, *узагальнені в системі мови*, тоді як Фр у кожному конкретному випадку – це реалізація деякої можливості в *даному акті мовлення* (підкреслення наші – Т.С.). Ця реалізація конкретизується актуальним відношенням змісту висловлювання до дійсності і поданим саме в даному акті мовлення варіантом взаємодії функції досліджуваного мовного засобу з функціями інших засобів, які є у висловлюванні. Звідси випливає, що в кожному випадку

перетворення Фп – Фр є елемент розвитку” [3, 18]. Отже, на “території” комунікативної граматики ФГ досліджує “не самі по собі комунікативні цілі висловлювання, а семантичні функції граматичних форм в їх відношенні до смислового змісту висловлювання, до того, що має на увазі і хоче висловити мовець” [2, 33]. Але варто врахувати, що комунікативний намір мовця є центральним компонентом смислового змісту мовленнєвого твору, який розглядається як системна єдність його соціокультурних і семіотичних аспектів, є вихідним пунктом методологічного підходу ФГ, спрямованого, як уже зазначалося, “від семантики до форми”. Тому системний аналіз смислу висловлювання в конкретних умовах мовленнєвого акту є загальним завданням комунікативної й функціональної граматики і як такий включається як необхідний компонент в програму ФГ-дослідження. “Вихідно-семантичний аналіз, – підкреслює О.В. Бондарко, – дозволяє вийти за межі “простих і явних” мовних засобів, які давно вивчала граMATика (граматичних форм з їхніми морфемними елементами й певних типів синтаксичних конструкцій), і звернутися до вивчення засобів більш складних, пов’язаних із взаємодією різнорівневих засобів (тобто звернутися до полісистемного аналізу гетерогенних граматичних об’єктів – Т.С.). Отже, предметна царина ФГ частково збігається з предметними галузями структурної й комунікативної граматики, але водночас ФГ має і власну “територію”, на якій вона, спеціальна дисципліна, може бути визначена за допомогою “тріади”: 1) власна предметна галузь – гетерогенні (різнорівневі) граматичні єдності; 2) метод теоретичного опису – полісистемний; функціонально-інтегруючий аналіз; 3) базисне поняття – функціонально-граматична категорія (ФГК). Останній же компонент цієї “тріади” потребує більш повного й точного опису.

Передовсім варто відразу ж виключити можливість омонімії, пов’язаної з терміном “категорія”. Зокрема, у словосполученнях “категорія функціональної граматики” й “функціонально-граматична категорія” слово “категорія” має абсолютно різні значення. У першому словосполученні це слово позначає “поняття, яке характеризує наукову дисципліну й відображає найбільш важливі аспекти її предметної галузі” (у цьому випадку йдеться про специфічні поняття функціональної граматики). У другому словосполученні воно позначає “структуровану множину об’єктів”, і в подальшому з метою уникнення омонімії термін “категорія” буде використовуватися лише в цьому значенні.

Далі необхідно розрізнити поняття й термін (слово чи словосполучення), яке використовується для його позначення. У зв’язку з цим потрібно відзначити, що термін “граматична категорія” не зовсім відповідає поняттю, зміст

якого розкривається у наведеній нижче цитаті [2, 16]. По суті, О.В. Бондарко подав визначення поняття “структурно-граматична категорія”, і в нашому дослідженні для позначення цього поняття далі буде використовуватися термін “СГК”, а термін “ГК” буде застосовуватися лише у тих випадках, коли йтиметься про *будь-які* граматичні категорії, функціональні і/чи структурні. Незважаючи на те, що замість терміна “ФГК” у сучасній літературі використовуються неадекватні з логічного погляду терміни “категорія”, “граматична категорія”, “дієслівна категорія”, “система граматичних форм і конструкцій” тощо, поняття “ФГК” можна вважати повністю сформованим, оскільки саме воно використовується у працях, присвячених функціонально-граматичному опису засобів німецької, російської, болгарської, нівхської та інших мов.

Якщо поняття “СГК”, як доводить О.В. Бондарко, було сформоване в контексті структурного, моносистемного аналізу, то поняття “ФГК” сформувалося “під тиском” методології полісистемного аналізу. Згідно з інтегративною спрямованістю функціонального підходу в теоретичній лінгвістиці, ФГК визначається як система різнорівневих засобів даної ідіоетнічної мови, призначена для комунікативно-мовленнєвої реалізації деякої виділеної семантичної функції, яка потім може бути подана як система її комунікативно значимих варіантів, тобто як *семантична категорія*.

Термін “ФГ” часто використовується у третьому, найбільш вузькому значенні: у низці контекстів він вказує не на лінгвістичну дисципліну загалом, а на окремий її концептуальний варіант, який розробляється представниками тієї чи іншої школи. У таких контекстах варто враховувати “антиредукціоністську” вимогу загальнонаукової системної методології: оскільки частина її не тотожна цілому, оцінка часткового теоретичного проекту чи окремого наукового напрямку не повинна сприйматися як оцінка перспектив розвитку наукової дисципліни загалом.

Окреслюючи особливості своєї концепції, О.В. Бондарко звертає увагу передусім на те, що пропонуване “витлумачення функціональної граматики... характеризується орієнтацією на поняття *функціонально-семантичного поля* (ФСП) (підкреслення О.В. Бондарка), яке дає системну основу для аналізу функцій одиниць різних рівнів структури мови [3, 11]... У розроблюваній нами моделі функціональної граматики домінує системно-мовний категоріальний аспект: дослідження спрямовується на осмислення й опис системи семантичних категорій в їх мовному вираженні. Така мета дослідження знаходить вияв у побудові граматики на основі певної системи ФСП, в аналізі їх семантики і структури” [2, 21]. Отже, таку ФГ-концепцію

автор характеризує як: а) спрямовану “від семантики до форми”; б) таку, яка використовує методи системного аналізу в сфері семантики і мовлення; в) таку, яка володіє специфічним концептуальним апаратом, центральне місце у якому посідає поняття “ФСП”. До цієї характеристики варто додати: функціональна граматика О.В. Бондарка являє собою не набір аксіом і дефініцій, а напрямок теоретичних досліджень “взаємозв’язку мовної системи й функціонування її елементів в різних типах мовлення”, який інтенсивно розвивається [2, 3].

Отже, характерною рисою діяльності наукової школи О.В. Бондарка є системний розвиток ФГ у всіх трьох названих вище аспектах: як розділу функціональної лінгвістики (встановлюються

взаємозв’язки ФГ з іншими функціонально орієнтованими напрямками в мовознавстві – комунікативною граматиною, теорією тексту, теорією мовленнєвої комунікації, психолінгвістикою тощо; як спеціальна наукова дисципліна (застосування полісистемного аналізу до дослідження гетерогенних граматичних єдностей і побудови системи ФСП і вдосконалення авторської моделі ТФГ на основі поняття ФСП). Сам О.В. Бондарко зайнятий архітектонікою теорії й метатеорії ФГ, розвитком методологічного арсеналу й уточненням, удосконаленням концептуального апарату. При цьому науковець підкреслює, що його концепція відкрита для теоретичних і методологічних інновацій у річці розвитку системного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарко А.В. Введение. Основания функциональной грамматики. Исходные понятия // Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. – Л.: Наука, ЛО. – 1987 а. – С. 5-39.
2. Бондарко А.В. Системные и коммуникативные аспекты анализа грамматических единств // Проблемы функциональной грамматики. Категории морфологии и синтаксиса в высказывании. – СПб.: Наука, 2000. – С. 9-35.
3. Бондарко А.В. и др. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. – Л.: Наука, ЛО, 1987. – 348 с.
4. Золотова Г.А. К вопросу о таксисе // Исследования по языкознанию: К 70-летию члена-корреспондента РАН Александра Владимировича Бондарко /С.А. Шубик (отв. ред.). – СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 2001. – С. 170-175.
5. Золотова Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Ониненко, М.Ю. Сидорова; РАН. Институт русского языка им. В.В. Виноградова, Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Филологический ф-т. – М., 1998. – 528 с.
6. Кузьмин В.П. Системные основания и структуры в методологии К. Маркса // Системные исследования. – М., 1978. – С. 26-52.
7. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
8. Поздеев М.М. Перфект-таксис-текст // Грамматические категории глагола и предикатный синтаксис текста. Межвуз. сб. науч. тр. – Владимир, 1985 а. – С. 44-55.
9. Поздеев М.М. Повествовательные и описательные типы предикатов //Грамматические категории глагола и предикатный синтаксис текста. Межвуз. сб. науч. тр. – Владимир, 1985 б. – С. 3-20.
10. Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку. – М.: Учпедгиз, 1957. – 188 с.